

Tolnai Ottó

**Lábatlanok
ily vad
körtáncát
kacagó
dalát
avagy a
kereszt
megtalálása**

Említettem már biztosan többször is
 hogy a római *campo dei fiori*
 hol giordano brunót
 a végtelen csapongó filozófusát
 (a racionalisztikus poétikák nagy ellenfelét¹)
 elégették
 csuklyás szobra előtt pasolinít
 felravatalozták
 igen emlékszem mindig pontosan így kezdem
 e momentumok felemlegetésével
 meg azzal hogy a mi időnkben
 még látható volt
 ott közel a térhez
 pasolini csengője fölött a jelszerű
 ppp

jancsó minden bizonnyal előfordult abban a lakásban
 ő talán meg is tudná magyarázni
 miért járt pasolininek is akkora büntetés
 akárha egy egész világfelfogást kibillentő tudósnak
 és miért tudunk oly keveset
 szinte semmit az ő inkvizíciójáról
 magam is inkább csak képzőművészeti munkásságával foglalkozom
 rózsaszirmmal-borral készített maria callas-portréival
 ahelyett hogy nagy töredékes regényével a KÓOLAJ-jal
 s ama akárha fakó vérfoltok fölé firkantott nevezetes mondatával
 mely szerint a világ nem akarja őt jóllehet nem tud erről
 tehát a római *campo dei fiori*
 valamint a zágrábi *cvijetni trg*
 amely egy kitűnő verseskötet címe is immár
 ha forgatom úgy tűnik eleve egy verseskötet volt
 s én már ifjúkorom óta ott téblábolok azon a kis téren
 hol igaz halat nem árulnak
 viszont körben kitűnő könyvkereskedések
 akár magát a *cvijetni trg*-et is megvásárolhatod
 melynek helyrajzi mániája igen közel áll hozzám
 különösen amikor azt bizonygatja
 zágráb a tengeren van
 figyeljük meg nem a tenger mellett
 a tengeren
 abban a különálló regényes házban
 hol egy ortopéd cipésszel éltem volt zágráb külvárosában
 csodálatos
 csodálatosan bonyolult cipőket készített
 bovary a cipész így neveztem
 mert ő is arról fantazált a kuncsaft lábát kezelhesse
 bovaryné én vagyok mondogattam
 te bovary az ortopéd cipész
 nem tűzeltünk
 állandóan a tengerre készültünk
 leugrunk mondogattuk
 ha bejön egy kis pénz leugrunk

¹ Giordano Bruno poétikai eszmefuttatásai csak még izgalmasabbak számomra, ha tudom, hogy e térségek talán legeredetibb filozófusához, a fény filozófusához, a Fluxus őséhez, a *Nova filozofija* szerzőjéhez, Petričhez (Petrišević, Patricius, Patrizi) kötődik.

s ez a készülődés
 mivel a cipők (a fatokok) konstruálása hosszú időt igényelt
 ez az ugrálás
 ez a képzeletbeli ugrálás a tengerre
 mert a pénz persze sehogyan sem akart bejönni
 valamiféleképpen felmelegített bennünket
 de facto akárha hajóvá építette volna azokat a tokokat
 az eszem tokja forgattam egyet-egyet ha nem volt otthon
 istenem az eszem tokja
 igen az ő cipőiben a kuncsaftok sétahajóztak
 és én is sétahajóztam az eszem tokjában
 a tengeren voltunk:
Zagreb je na moru.
 szóval azt akarom mondani
 ez a két piac a mi virágos bázisunk
 ám idővel mégis azt kellett látnom
 legtöbb virágot a győri piacon vásároltál
 onnan kubikoltuk át a határon
 palicsfürdőre e tömérdek virágot
 lám itt virulnak szanaszét
 legtöbbnek még a nevét sem tudom
 azt meg valóban észre sem vettem
 jóllehet ezen azért egy kicsit csodálkozom
 hogy nem csak az árnyékliliomot
 az enciánt is ott vásároltad győrről
 — egy napon kerti lakom ablakán kitekintve
 azt láttam valamit kaparászol térdepelve
 mint semmis kertjeikben a bosztános nénikék
 kaparászol a kőris által megdöntött
 monarchiasárga kerítésoszlop tövében
 és emlékszem ez kissé meghatott
 azokat a bosztános nénikéket is szentként tisztetem
 (a múltkor tojásfát vettél az egyiknél nekem
 s én a nap felé emelve a növényi tojást
 soká kerestem a jégzsinórt)
 meghatott hogy te térdepelve dolgozol
 miközben én itt szájatva könyöklök
 aztán az ebédnél amikor találkoztunk
 megkérdeztem tőled mit kaparásztál térdepelve
 a kőris által megdöntött monarchiasárga oszlop tövében
 enciánbokrot ültettem mondtad mosolyogva
 magad is észrevetted tetted hozzá
 mily jól esik ott térdepelni
 valóban akárha imádkozva
 enciánbokrot ültetted netán megtámasztja
 a kőris által megdöntött monarchiasárga oszlopot
 és aztán az évek folyamán magam is láttam
 persze sokáig nem tudatosodott bennem a dolog
 láttam ahogyan a szép bokor
 valóban képes megtartani a megdöntött oszlopot
 (innen tehát az enciános versek a szép mint heveder
 valamint a kérdés is hogyan lehetséges

egy anarchisztikusan balos monarchista etcetera)
 és most egy hosszabb útról hazatérve
 monarchiabeli kis fürdővároskánkba
 kipillantva kerti lakom ablakán
 azt kell látnom immár nem is bokor
 hanem fa
 valóban fogalmam sem volt
 hogy az encián az egy fa
 és nem csupán egy rilke- illetve áprily-féle
 költői kategória
 és immár nem csak a monarchiasárga oszlopot
 képes tartani a nagy kőrisel készül megütközni
 avagy összeölelkezni még nem egyértelmű
 mindenesetre mintha ebben a világtalan világban
 valami mégis történni készülne
 a monarchiasárga oszlop a kőris te és az encián
 és már érkezem én is kutyáimmal
 itt röpködnek kacagó és balkáni gerléim
 mintha valami mégis történni készülne
 jóllehet te még térdepelsz
 és immár én is ott térdepelek
 mintha valami mégis történni készülne
 mintha lábatlanok
 a monarchiasárga oszlop a kőris te
 én és az encián nagy körtáncba fogódnánk
 s majd mind a kutyamenhely lakói is
 ugyanis a sánta farkas fekete lányát
 mikor az egyik kacagó gerle után
 néhány gyöngyöst is széttrancsérolt
 (akárha kései kísérleti költészetem alanyait
 szedte volna sorra
 mert az igazgyöngy motívumát
 gyöngyöst² tenyésztve
 próbáltam tovább pörgetni)
 beadtuk a szabadkai menhelyre
 amelyet mint kitűnt
 egy bánáti hitoktató fiú vezet
 aki hamarosan bizalmába fogadta
 a sánta farkas fekete lányát
 ő lett a kutyája
 szabadon lézenghetett az ólak között
 igaz közben komoly alaki kiképzésben részesült
 valamint minket a kutyák visszajáró bűnbánó gazdáit is
 kik ott térdepelünk immár kis szobájában
 hamarosan bizalmába fogadott
 előbb csak úgy mellékesen kérdezte
 napi imáját végzi
 nem tartanánk-e vele
 és mi vele tartottunk
 bánáti kis falujában ott a fekete tó partján
 (gyerekkorában édesapámék is ott éltek a fekete tó partján)
 sosem is lett volna ennyi hívője

² A gyöngyös, mondják, hungarikum. De hát, vá-
 laszolom, én mással nem is dolgozom.

és ily fájdalmas kórust sem tudott volna összehozni
ily fájdalmasat ott a fekete tó partján nem
ott már semmilyen kórust sem vezethetett volna
nem a lábatlanok ily vad körtáncát
noha fél füllel hallott volt mondta
jóllehet ő fél
fél ismételte
fehér egerek sosem is állnának össze
ily fájdalmas kórossá
ő fél füllel hallott volt mondta
kései kísérleti költészetemről
postás barátjától hallott róla
fél füllel azt is hallotta volt
ő az ilyesmitől felettébb fél
felénk nem preferálják
sőt sokan sikítanak ha szóba kerül
hajukat keblüket tépik
és ő ezért fél
kései kísérleti költészetembe keveredni fél
noha immár maga is látja nem fehér egerekkel
éppen hogy a sánta farkas fekete lányával dolgozom
boldogan újságoltam térdepelő kis felekezetünknek
lám újra egy kis felekezetben
mint egykoron megváltani készülvén
(tán meg is váltva) semmis kis közösségünket
(jóllehet ő maga mintha nem tudna erről
s ez talán így is kell hogy legyen
nem kell tudnia erről³)
boldogan újságoltam
ma végre láttam néhány balkáni gerlét
több éves kísérletem
(kései kísérleti költészetem) első eredményét
a fekete fenyő alsó ágán
a felső emeleteken macskabaglyok laknak
mókusok úsznak át meg át
ürülékük csorgó gobelinfüggönyén
ma láttam először balkáni gerléket
hamulényükön
mintha parazsat ettek volna tenyeremből
valami rózsaszín izzott át
ma láttam először balkáni gerléket
melyeknek már nem volt fekete gyűrű a nyakán
az első eset hogy levétetett
a fekete gyűrű
le a nyakukról dalukról
le a nyakamról dalomról
csupasz gégével mely mint a gumicső
mit akárha piero della francesca freskóján
éppen megbők a kard hegye
hogyan dalolni
csupasz gégével hogyan dalolni
ezen még gondolkodnia kell mondta

³ Ha a városközpont tereiről beszélünk, egyedül a Cvjetni trg az, ahol intim lényünk menedékre talál. Szerény méretei révén elkerülte a hatalom figyelmét. Így nem rontott rá talmi, hiábavaló szándékaival... Amíg a Jelačić térre erős közösségi érzésekkel mennek az emberek, itt csendesebb módon tud feloldódni az, aki valamiféle melegséget keres, és a másik iránti vágyát itt a tér, maga a tér tere elégíti ki... Olyasféle teljesség helye ez, mintha erdőben vagy a tengeren lennénk — itt minden megvan.

(Kitérő. Itt hallgattam és láttam egyik évben, talán 1985-ben, a Zenei Biennále idején Cage-et. Itt ültem és kávézhattam. Csupán egyetlen asztal választott el tőle... Azt gondoltam és azt éreztem akkor, hogy Cage, a miénknél némileg finomabb farmerjában, elemien a Térhez tartozik, hogy beszéde és nevetése éppen ennek a térnek a része, mindazé, ami a téren és a tér fölött van... Nevetésében nincs félelem és nincs semmilyen szándék. Olyan, mint ez a tér, olyan, mint az a májusi nap.)

Habár a terek négyszögletűek, ez mintha épp azt szeretné, hogy eltűnjenek a szögletei, és nyugodt körvonalakat vegyen föl, ahogyan a virágok, a fák teszik. Ebben az alakzatban aztán nagyszerűen fölhaladják magukat a galambok, a gerlicék, a verebek, és hát az ember is tulajdonképpen azért jön ide, hogy beleszédüljön ebbe a körforgásba... Ha megül itt az ember, vagy ha csak megáll, akkor egyszerre növénynek, állatnak és embernek érzi

s mivel nincs módja se a plébános se a püspök
valamely magyar párt professzor véleményét kikérni
ő felettébb fél

csupasz gégével hogyan dalolni
másnap nagy koszos vasüstjeiben a vacsorát főzte éppen
a körben vadul zuhogó árva kutya-társadalomnak
amikor váratlanul felém fordulva azt kérdezte
mit szólna mindehhez goethe
megbolygatni e dalok mitikus legalját
a fájó geológikus bűgást észrevétlen kacagássá fokozni
ő mit tanácsolna
csupasz gégével hogyan dalolni
vártam mit válaszol hitványka hittérítőnk
mert csak az ő véleményére adtam
még hitványabb hívője már csak az ő
s postás barátja véleményére
de akkorra az ólak vad zuhogásától
zokogó kórusától nem hallottuk szavunk
tán nem is goethét
a gittegyleteket latolta melyik véleményét kikérni
el kellett kezdeni merni a vödörbe a bűzös kotyvaszt
menni imádkozni
már benn térdepeltünk szobájában
melynek meszelt falán egyszerre mint hajszáltrepedésre
hosszú fekete cérnaszálra lettem figyelmes
ahogyan fut végtelen meredeken
majd váratlan keresztben
hogyan került csapódott a cérnaszál
az oltott mésszel durván csutakolt falra
a semmis fekete férc hogyan fixálódott
hogyan képződött az észbontóan szép
karcsú kereszt
ma azért imádkozunk mondta a kereszt tövében
fogadja be kertjébe fekete gyűrű nélküli gerléimet
hagyja felhangozni csupasz dalom
azért fohászodunk hagyja felhangozni
e durva (szemcsés) azúrban
hagyja felhangozni csupasz dalunkat
hagyja lábatlanok e vad körtáncát
álljon be közénk
forogjon velünk (én láttam a buna forrásánál
szufikat végtelen forogni) fogózzon belénk
látatlanul hisz különben is ki látja
ki gukkerozza
ki gukkerozza e kis kutyamenhelyet
e kis hitvány hittérítő daloló híveit
fogózzon belénk e nehéz terepen
e megfáradt rózsaszín gumicsövön
az úr csupasz gégéje is megfáradt immár
hangozzon fel
mint selymes ártézi víz
mint ama gégen spriccelve a vér

magát. Ki lehet próbálni, mindazt, amin itt töprengtünk, amiről beszélgettünk, azt továbbmenve innen elfelejtjük. Akárcsak az álmot, miután ki-léptünk belőle.

Itt, ezen a ponton megszűnik az ellenállás. Föltehetőleg egészen üres, dimenziók nélküli. Belőle (honnan máshonnan) sejthető, hogy a mennyország lehetséges, valószínű, szükségszerű.

...
„Vajon ott vagyok-e akkor is, amikor nem vagyok ott. Igen, akkor is ott vagyok, amikor nem vagyok ott.

Ott van a fény, amelyből táplálkozik a kezdet és a vég a fatörzsben, a galambban, a házakban, a talajban, az égben, a szoborban, a járókelőben és énbennem. Ott öntudatlanul is köszönetet mondok.”

(Danijel Dragojević, *Cvjetni trg*, DURIEUX, Zagreb, 1994, Ladányi István fordítása)

A kiadó a nagy német színésznőről, Max Reinhardt és Piscator munkatársáról, Tilla Durieuxról kapta a nevet. Tilla Durieux Paul Cassirer, a neves műgyűjtő felesége volt, aki férje halála után Ludwig Katzenellenbogennal él, hogy a háború közeledtével műtárgyaikkal Zágrábba meneküljenek, ahol majd a Lubienski és a Godeffroy családdal, illetve hát Sinkóékkel barátkoznak. Egykor verset írtam volt Tilla Durieuxról, amit Fenyvesi Ottó fordított magyarra.

hangozzon fel
 törjön át zokogáson zuhogó kóruson
 jóllehet mi zokogunk
 mi zuhogunk az ólakban
 hangozzon fel kacagó dalunk
 a kereszt ismét megtaláltatott
 mint ama szabadkai kis tőmanufaktúrában
 hol akárha Arnulf reiner tűkeresztjét készülték volna
 sorozatgyártani
 noha éppen hogy semmit sem gyártottak már
 amikor megszűnt nyoma veszett
 lám mint boglyában a tű egy gyár is el tud veszelődni
 istenem egy elveszelődött gyár
 lám kései kísérleti költészetemnek köszönve
 meg tud kerülni
 meg az elveszelődött gyár
 az elveszelődött kis szabadkai tőmanufaktúra⁴
 hol már egyetlen tűt se találtam
 csak a boglyát amelyben elveszelődött
 akárha csak a tű fokát stencilizték volna csupán
 mégis megsejtettem a keresztet
 a tűkeresztet
 de megtalálni én csak itt
 ezen az oltott mésszel csutakolt falon találtam meg
 a két végtelen cérnaszálban
 keresztződő semmis fekete fércben
 mit hitvány hittérítőnk feszített
 maga is pókként feszülve fel fölénk
 a tű izzó
 (lám a kis manufaktúra ismét dolgozni kezd
 mert csinálni kell
 ó csinálni valamit az árva gyárakkal menhelyekkel)
 a tű izzó kozmikus fokában
 ha nem az oltott mésszel csutakolt fal
 hajszálrepedéséről van szó csupán
 ha nem a lepukkadt falon vizionáltál végtelen férceket
 bizonytalanodom el a kis zsúfolt jeges cellába térdepelve
 de hát akkor még csodálatosabb bizonygatom
 rezgő ujjaimmal az oltott méssen araszolva
 de hát akkor a merőleges férc
 a meredek kereszt igaz volta csak még bizonyosabb.⁵

⁴ Erős a gyanúm, Kosztolányi tudott a kis szabadkai tőmanufaktúráról, minden bizonnyal tárcát is készült írni róla. Egyik fogódzómat *A csodálatos utca* című, számomra a mozgásszínház szempontjából is fontos jegyzetének (amelyet Kosztolányi francia prózakötetének párizsi bemutatóján magam is előadtam, afféle hommage-ként gombot varrtam sliccemre, fel-felkiáltva fájdalmasan, ami, mármint e szerény performance, azért volt érdekes, mert a közönség soraiban ott ült a mozgásszínház néhány nagysága, maga Nagy József is) alábbi sorai képezik, ahol tőgyárat említ, igen, ha a tőgyár fogalma létezett számára, akkor az csakis a kis szabadkai manufaktúrához köthető, gondolom én: „Kócos férfi [...] szapora léptekkel igyekszik valahova a körúton. Mit babrál nadrágja korcán? [...] Ez az ember varr. Nadrággombját varrja föl. Anélkül hogy odapillantana, tüvel-cérnával öltöget villámgyorsan. Komoran előrenéz. Bizonyára gondolkodik is valami fontos kérdésen. Esetleg számoszlopokat ad össze, kivon, szoroz, oszt. Húsz lépést teszek meg vele. Közben gombját már fölvarrta. Hogy mit művelt azután, arról sajnós, nem tudok beszámolni, mert — bevallom — nem bírtam tovább a versenyfutást, kidőltem mellőle. [...] Piszkos, rongyos. De megjósolhatom, hogy sokra fogja vinni. A mai kor üteme kedvez véralkatának. Öt év múlva varró-tőgyárat alapít...”

⁵ Regény Misu, belemerült versem olvasásába. A Vértó után, mondta, most meg már a Fekete tó, majd itt megállt, felemelte szép, keskeny, üszkös, mert valamiféleképpen tényleg megfeketedett fejét. Mire is gondoltál, bökött a képernyőre, itt mire?! Mi a szart is váltottatok ti volt meg tulajdonképpen?! Nem választottam, mert nem is emlékeztem pontosan, mire is gondoltam, meg hát én ilyesmiket nem szokok mondani, legfeljebb versben, az meg ugye, valami egészen más... De mivel várt, nem haladt tovább, kénytelen voltam válaszolni. Arra talán, kezdtem kényszeredetten, hogy utánuk, T. Olivérék után, mivel én, neked ezt felesleges bizonygatnom, nem vagyok azonos azzal a térdeplő (más versekben zokogó etc.) hit-

vány hívővel, infaustusszal, T. Olivérrel, immár nem volt olyan szűk ketrec, kényszer a kisebbségi lét, más létforma is választható volt, más utak is nyíltak, ki-be sétálhattunk a kisebbségi létből-létebe, igen, más utak is nyíltak és nem csak az anyaország és nem csak az idegenlégő felé... Jaj, csak ne kezd megint az Adriával, hördült fel Misu, ne kezd Róma után most meg Velencével, ne kezd nekem most itt ismételt az taglani: HOGYAN TANÍTANI A VAJDASÁGI KÖLTÉSZELETET VELENCÉBEN stb. stb. Pedig hát, mondtam látszólag visszavonulva, utolsó „velencei” órámon Gál István kis Velence-filmjének őrzés, fehér sétahajóját vetítettem volt rá Szentkuthy épülő hajójára, ugyanis gyerekkorom hegedűtanára egy sétahajón dolgozott volt nyaranta, s mi, a puszpángbokrok forró labirintusában pihegő gyerkőcök, arra a felismerésre jutottunk, hogy az a legtöbb, mármint sétahajón muzsikálni a Mediterráneumban (amit Kecsenovics Firo, a Kárpát-medencét ellenpontozandó, a kékköves betonhordóhoz hasonlított), miközben arról értekeztem, hogyan veszi át a sétahajó az anyahajó szerepét... És hát most is, milyen különös, folytattam Misu háta mögül bámulva a képernyőt, éppen Sarajevóban készülök erről a kérdéssről értekezni, ugyanis a Velence-festés kérdése eddig Mušić által vetődött volt fel lényeges, számomra majdhogynem központi kérdésként, lévén Canaletto, Guardi, Turner és Monet után az egyetlen, akinek ez — a karszti és a koncentrációs tábori tapasztalatoknak köszönve — megadatott, s most, minden jel arra mutat, a bosnyák festőnek, Safet Zecnek is megadatik, egyrészt mert ő, érkezvén ugyanabból a konglomerátumból, árveheti Mušić hagyatékát, autentikusan folytathatja Mušić-ot, másrészt mert ő is megjárta a poklot, menekülteként érkezett a szétlőtt Počiteljből, Sarajevóból Velencébe... Legújabb Velence-képeit nézve akkor, az Arsenalból jöttünk lakásukra, Nietzsche szavai jutottak eszembe, ki másé is, Nietzsche ugyanis nem számította Velencét Olaszországhoz: „itt a Keletből zúdult le valami”, mondja. És ez lesz előadásom egyik alaptézise, valójában ez a lezúduló valami Safet Zec festészetére... Igen, Mušićot is a kelet, a bizánci festészet izgatta, ám Safet Zec eleve a keletet hozta magával, a kis teret Vivaldi templomával, hol a műterme is található, a teret, melyet már nagyrészt felvásárolt, maga rakta tele muskátlival, mint előző, bosnyák képein, lényegében csupán egy meleg, ehető árnyalatot oltva magába Mušić közép-európai-mediterrán festészetéből, s ez az árnyalat éppen elég ahhoz, hogy egy releváns Velence-festészetről beszélhessünk, noha releváns Velence-festészet nem lehetséges, ámbátor mégis lehetséges, ez próbálom majd bizonyítani Sarajevóban, mert hát Sarajevó egy ideális hely erre, máshol talán nem is beszélhetnénk így Velencéről, keletről, mint olyanról... Közben észre sem vettem, Regény Misu halkán odaszólva Jonathánnak, ha befejezi áriáját, szóljal, eltűnt a képernyőről...

Az előbb azt találtam volt mondani, nem vagyok azonos azzal a térdeplő (más versekben

zokogó etc.) alakkal, mármint azzal a bizonyos infaustusszal, T. Olivérrel, jóllehet most is, hogy visszatérjünk Rómába, a Campo dei Fiori megjelenik lelki szemem előtt, ott látom magam az üres tér (van egy pillanat, amikor már feltakarították, a szellő kicsapta a virágból és halból mixált jellegzetes illatot, ám a piaci asztalokat még nem váltották fel a kávéházak teraszai, van egy pillanat, amikor a tér üres, csak Giordano Bruno áll ott, sötétben) közepén, egy kis kút előtt, kezemből flakonnal, megmosott arccal, vízesen, akárha könnyezve — térdepelve. A Via Giuliaáról ugyanis oda jártunk ivóvizet merni. Ez az a csodálatos, jellegzetes kiskút, amit Triznya Mátyás is megfestett volt egyik legjobb képén (*Fontanella romana*), s én azt az akvarellt szintén úgy néztem, úgy csodálom azóta is egyfolytában — akárha térdepelve (bizony, mint jeleztem, olykor zokogva is).

„Visszaértem falumba, a Campo de' Fioriba — írja Bikácsy Gergely *Saját Rómájában* —, Kenyeret veszek a sarki pékségben. A környék legjobbja, mindenki idejár, sorba kell állni. Forno Campo de' Fiori, 68806662. Viszem. *Mi az üres pizzáért, a pizza biancoért (a burek s ništa megfelelője) álltunk sorba.* Bámészán nézem a Campo de' Fiori sarki épületét, a mozi mellett, a Hotel Sole házát. Legendás hely volt az a Hotel Sole, amikor még olcsó volt. Hamvas Béla is lakott itt, azért kellett elmenekülnie, mert minden halálban egy nyomorék háborús veterán robotott körbe motoros tolókocsijával a Campo de' Fiorin. Trombitált, sípolt és dobolt, őrzöngve játszott a sebülésének történetét. Hamvas bele akarta venni a *Karnevalba*. Kihagyta, de Paulus Caprum magyar folyóiratszerkesztő egyszer itt szállt meg, és vele is ugyanaz történt...”

